

ג'לטין

פתיחה

על הרבה מהמאכלים אנו מוצאים היום את הכיתוב - כשר לאוכלי ג'לטין. למה הכוונה?

בשיעור השבוע נעסוק בשאלת כשרות אוכל שמכיל ג'לטין ובסוגיות הקשורות לנושא זה.

ראשית יש להבחין בין ג'לטין המיוצר מן החי, לג'לטין המיוצר מן הטבע. כל הדיון ההלכתי הינו בג'לטין מן החי. ברור כי בג'לטין המופק מן הצומח אין בעיה כשרות.

ג'לטין הוא חלבון קרישי המופק מעצמות ועורות של בהמות. העצמות מרוסקות עד דק, והתוצר משמש כחומר המתמצק בקירור. אבקה זו מומסת במים חמים ומתייצבת כקריש לאחר קירור התערובת. הג'לטין נוצר לאחר שקולגן, החלבון השכיח ביותר בגוף והמרכיב העיקרי של רקמות החיבור, מתמוסס במים חמים, וכאשר המים מתקררים - הוא יוצר מעין ג'ל.

בישראל, השימוש בתוצרי לוואי של תעשיות החי במוצרי מזון הוא מופחת יחסית לשאר העולם המערבי, מטעמי כשרות. מסיבות כלכליות יצרנים מעדיפים להשתמש, למשל, בשמן צמחי במקום בשמן מהחי. ברם, הרבה מהמוצרים שמיובאים לארץ מכילים בתוכם ג'לטין, ויש לבחון האם מדובר על דבר האסור באכילה. נזכיר מספר עובדות נוספות לגבי הליך ייצור הג'לטין, החשובים לשם הדיון ההלכתי: התהליך כולל את ייבוש העצמות, ובמצב זה הם אינם ראויים לאכילה. לאחר מכן מפרידים בין הקולגן לבין מלחי הסידן, מאדים את המים, ומקבלים אבקה לבנה וחסרת טעם.

נושא הג'לטין אינו מופיע במסכת עבודה זרה אך בחרנו לעסוק בו משתי סיבות:

1. ברור לכל שג'לטין בטל בשישים והוא אינו מוסיף טעם למאכל הסופי. הסיבה המרכזית שיש אוסרים את הג'לטין קשורה לדיון מעמיד. בשיעור בנוגע לגבינת גויים ראינו שהגזירה נובעת מהמציאות שהיו מעמידים את הגבינה בקיבת נבילה. ראינו, כי למרות שאין נתינת טעם לגבינה מקיבת הנבילה, עדיין הגבינה אסורה היות ויש מעמיד שהוא איסור. עקרון זהה קיים גם בנוגע לג'לטין - למרות שכמותו קטנה, מכיון שהוא המייצב של העיסה ובעזרתו המאכל מקבל את צורתו, יש לדון במעמדו ההלכתי.

את שאלת מעמיד בג'לטין אנו מוצאים לדוגמה בשאלה שהופנתה לרב צבי פסח פרנק:

"ותוכן השאלה היא, אם בשביל פעולת ההקדשה חשיב כמו מעמיד קיבת עגל בחלב או שאור בעיסה שאינו בטל אף באלף, או שדבר מעמיד שאינו בטל הוא מפני הטעם החריף שנותן בהתערובות..." (שו"ת הר צבי י"ד סימן פג).

כבר בתחילת דבריו, מעיר הרב פרנק שגם במקרים בהם למעמיד אין נתינת טעם, עדיין הוא אסור מדרבנן לאור דברי הפרי מגדים (פתיחתה להל' תערובות, שער התערובות, חלק ג, סוף פ"א):

"והוא העלה דיש חילוק ביניהם, דמעמיד ביניהם, דמעמיד בטעמא אינו בטל מהתורה ומעמיד בלי נתינת טעם אינו בטל מדרבנן. ועכ"פ מעמיד אוסר אף בלי שום טעם כלל. וא"כ הך גלידה עכ"פ מדרבנן יש לאוסרה" (שם).

אם כן מדברי הרב פרנק אנו לומדים שלכאורה יש לאסור ג'לטין לאור דיני מעמיד, בדיוק כמו שבמצב של ספק בגבינה גזרו על כך.

2. בסוגיות האחרונות של פרק שני אנו עוסקים בדיני כשרות של מאכלי גויים. עסקנו בדיון גבינת גויים ועוד נעסוק בדיון חלב נכרי, בישולי עכו"ם פת גויים וכו'. בימינו שאלת כשרות ג'לטין עולה בהקשרים דומים של ייבוא מאכלים מחו"ל.

שאלת ג'לטין אינה מופיעה בגמרא ובראשונים והיא נתחדשה לפני כמאה חמישים שנה. הראשון שעסק בנושא זה בהרחבה היה הרב חיים עוזר גראדזענסקי בשו"ת אחיעזר (ח"ג, לג). בשיעור השבוע נעיין בקצרה בשלוש סוגיות שמהוות את הבסיס לדיון בעניין ג'לטין, ונראה כיצד למדו האחרונים מסוגיות אלו להלכה¹.

יבש כעץ

כותב הרמ"א:

"עור הקיבה, לפעמים מולחים אותו ומייבשין אותו, ונעשה כעץ, וממלאים אותו חלב, מותר; דמאחר שנתייבש הוי כעץ בעלמא, ואין בו לחלוחית" (יר"ד סי' פ"ז סעיף י).

פסק הרמ"א הינו לאור דברי שבולי הלקט שהובאו בבית יוסף, הפוסק שדבר איסור שהתייבש ונעשה כעץ - מותר באכילה. מדברי הרמ"א משמע שהדבר מותר גם לכתחילה, הואיל והחומר אינו מוגדר כאיסור או כבשר.

הש"ך (לג) מרחיב את היתר הרמ"א גם לאיברים אחרים, אך כותב שלכתחילה אין לעשות זאת.

האחרונים, דנו בסוגיה זו לאור מחלוקת האמוראים שמופיעה בגמרא בעבודה זרה:

"... ור"ש מאי טעמא? דתניא: לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך - כל הראויה לגר קרויה נבילה, שאין ראויה לגר אינה קרויה נבלה. ור"מ? ההוא למעוטי סרוחה מעיקרא" (ס:).

לדעת ר"ש נבלה שאינה ראויה לאכילה - פקע ממנה שם נבלה. ר"מ אינו מסכים לעקרון זה, ואומר שרק דבר שמראש היה בלתי ראוי לאכילה, פקע ממנו שם נבלה, אבל דבר איסור שכעת אינו ראוי לאכילה - לא פקע ממנו שם איסור.

1 סדר הסוגיות מופיע לפי שיעורו של הרב עובדיה יוסף בנושא ג'לטין שמואב בקובץ תורה שבע"פ לד' (תשנב) והודפס שנית בספר משא עובדיה - שיעורי הראשון לציון הגאון רבי עובדיה יוסף. בכל סוגיה נדון בפני עצמה וכן נביא גם את שאר שיטות האחרונים.

ושום בעל חי לא יאכלנו ופקע ממנו שם האיסור וא"כ אין לאסור התעורבות ואת זה צריך כת"ר לברר, אולי יעשה זה ע"י בקי באומנות הכימיה, או על ידי רופא מומחה שיהיה בקי לשער אם זה נפסל גם מאכילת כל בע"ח או לא" (שם).

פנים חדשות באו לכאן

כיוון אחר לדיון זה, עולה בדברי הרא"ש במכת ברכות (פ"ו, לה). הרא"ש שם דן בשאלה האם 'מוסק' כשר לאכילה. ה'מוסק' היא חיה שמתכנס בה דם, אך לאחר השחיטה לא רואים אותו, והשאלה היא האם יש איסור באכילתו. הרא"ש מביא היתר בשם ר' יונה:

"וה"ר יונה ז"ל פ"י דאפשר ליתן בו טעם להתיר ולומר דפירשא בעלמא הוא אע"פ שמתחלה היה דם לא חיישינן להכי דבתר השתא אזלינן. שהרי הדבש אם נפל בו חתיכה של איסור ואע"ג שהאיסור נימוח בתוך הדבש כיון שדרך הדבש להחזיר הדבר הנופל לתוכו דבש כמו דבש דיינינן ליה ומותר. הכא נמי אע"פ שמתחלה היה דם כיון דיצא מתורת דם בתר השתא אזלינן ואע"פ שנותן טעם לשבח בתבשיל. ונראה דהא אפילו ראייתו צריכה ראייה".

ר' יונה סובר שאם היה דבר איסור שיצא ממהותו הראשונית והתערב בחומר החדש, אזי גם אם יתן טעם לשבח הוא אינו אוסר. במקרה שיש ממש פנים חדשות בתרכובת אז דבר האיסור שבתוכו אינו אוסר. מדברי הרא"ש משמע שהוא אינו מקבל את דברי ר' יונה וחושב שראייתו אינה מוכחת, אך כבר כתב מעדני יו"ט על אתר שדבר זה הינו פשוט ומעשים בכל יום כדברי ר' יונה⁴.

הרב עובדיה יוסף הביא את דברי ר' יונה כמקור נוסף להתיר ג'לטין, הואיל ויש כאן טחינה של האבקה וכן הוספת חומרים כימיים הרי שפנים חדשות באו לכאן.

דיון נוסף בדיון הג'לטין, מצינו בשו"ת 'ציץ אליעזר'. בראשית חלק ד מובאת תשובה של הרב יחזקאל אברמסקי, ושם בתחילת דבריו הוא חולק על נקודת ההנחה של הרב עובדיה יוסף שפנים חדשות באו לכאן, ואומר:

"דבר ברור הוא אשר הדזשעלטין הנעשה מעצמות אינו יצירה חדשה שנשתנתה מחומר הראשון אל חומר חדש לגמרי על ידי אמצעים כימיים. דזשעלטין הוא אותו חומר עצמו שישנו בעצמות בעיקרן. וכל האמצעים הכימיים שמשתמשים בהם בתעשיית הדזשעלטין, אינם באים אלא להפריד שאר חמרים שישנם בעצמות מחומר הדזשעלטין, שלא יפסדוהו או שלא יגרעו את טיבו. וממילא אין כאן מקום למשא ומתן בהיתר הדזשעלטין הנעשה מעצמות נבלות וטרפות על פי דברי רבנו יונה...".

אם כן, אנו מוצאים כאן מחלוקת בין האחרונים האם ניתן להגדיר את המאכל כפנים חדשות או לא. האם האבקה הדקה של הג'לטין מכילה את אותה מהות של העצמות או שמא ניתן לומר שאמנם החומר הופק מעצמות אך חלבון זה פקע משם

הנודע ביהודה (י"ד כ"ו) נשאל לגבי מקרה דומה לפסק הרמ"א אשר עסק בדיון דג טמא. הנוב"י חולק על פסק הרמ"א ובעקבות הגמרא לעיל הוא כותב שרק במקרה שהמאכל היה היתר ונפקע מאכילה אז פקע ממנו שם בשר. אך לגבי דג טמא או דבר איסור אחר, הרי שלא פקע ממנו שמו הואיל ויש עליו עדיין שם איסור².

אחרונים אחרים, חלקו על דברי הנוב"י, וכך למשל כותב המגיד משנה:

"...אבל אם סרחה כל כך, כבר ביאר רבינו פרק ארבעה עשר שמי שאכל אוכל האסור אחר שהסריח והבאיש ובטל מאוכל אדם, הרי זה פטור³. וכן הוא. דהלכה כרבן שמעון דאמר נבלה שאינה ראויה לגר לא שמה נבלה"

(הל' מאכלות אסורים פ"ב, הלכה כא).

בצורה דומה פסק גם בשו"ת 'שבות יעקב' (ח"ב, ע). שם הדיון הוא בנוגע לדם שנתייבש ונעשה כעץ, ובעל השבות יעקב כותב שאין שום איסור באכילתו. המקור שהוא מביא לדבריו הוא בפסק הרמ"א, ומשמע שגם בדבר שהוא איסור מתחילתו יש היתר אם התייבש כעץ.

ה'חיות דעת' תלה את המחלוקת שבין הרמ"א והש"ך בהבנת טעם הפטור במקרה זה (מצוטט מתשובת 'הר צבי' שהובאה לעיל):

"ויעוין בחור"ד (סי' קג) שכתב לענין איסור שנפסל מאכילת אדם, דאם ההיתר הוא משום דנבלה שאינה ראויה לגר אינה קרויה נבלה, פקע ממנו שם האיסור כשנסרחה, ושוב לא חל האיסור אפילו אם נתקן אח"כ, אבל אם הפטור הוא משום דלא הוי כדרך הנאתו, אם המאכל תוקן אח"כ וחזר להיות ראוי למאכל אדם חייב עליו".

לדעת הרמ"א, הפטור הוא משום נבלה שאינה ראויה לגר ולכן פקע ממנה שמה, ושוב לא יכול להיות כאן איסור. אולם, אם נרצה להתיר מצד העובדה ש'אינו כדרך אכילתו', אזי במקרה שיחזור להיות דרך אכילתו לאחר מכן - אין היתר.

לאור חילוק זה מציע הרב פראנק לבדוק האם ניתן למצוא פתח שההיתר לא יהיה תלוי במחלוקת הפוסקים וגם הנוב"י יסכים לכך:

"המורם מכל הנ"ל, שאם האבק שנתייבש הוא נפסל מאכילת אדם בלבד, זה תלוי במחלוקת הפוסקים, להש"ך מותר, ולדעת הנודע ביהודה אסור. אולם אם הוא נפסל גם מאכילת כלב, לדברי הכל פקע ממנו שם האיסור אעפ"י שנפסל אחר שכבר חל עליו האיסור, כמבואר שם בנוב"י, עיי"ש. ואבק זה אפשר דנפסל גם מאכילת כלב

2 החילוק הוא בין איסורים של בשר וחלב, שהבשר מצד עצמו כשר אך הערבוב אוסר, ובין איסור כמו נבילה.

3 המגיד משנה מתנסח בלשון של פטור ולא מותר, אך אין זה אומר שהכוונה פטור אבל אסור. כעין זה כותב בעניין דומה המרדכי בפסחים סימן תקמה- "והא דנקט פטור לאו דוקא אלא פטור ומותר, דלאו מפטורי שבת הוא דפטור אבל אסור". כפי שנראה בהמשך השיעור את דברי הרמב"ם לגבי עצמות הוא כותב במפורש שהם אסורים ומי שאוכלם פטור, וייתכן שניתן לדייק שרק מהעובדה שפטור לא ניתן ללמוד שפטור ואסור.

4 את דברי ר' יונה מביא גם הט"ז להלכה (או"ח תס"ז), וכך פסק גם הרדב"ז לגבי היתר אכילת מוס"ק (ח"ג, תעא)

בהמשך (ס"ק ב), מסביר ה'חוות דעת' על פי גישה זו, את הדעה האומרת שהעצמות אינן מצטרפות להיתר לביטול האיסור. הסיבה לכך היא שהעצמות אסורות מצד 'כל היוצא מן הטמא' - טמא, ולכן אין בהם כוח לבטל, אך מכל מקום אין בלחלוחית שבהם כוח לאסור את התערובת הואיל ויש בהם רק טעם קלוש.

בשו"ת אחיעזר ישנם שני הסברים נוספים מדוע במקרה של ג'לטין העצמות לא יאסרו את המאכל:

- מכיוון שעשה מזה אבק, דק אין כאן אחשביה ולכן יש להקל.
- הרמב"ם אסר רק עצמות רכות, אבל בעצמות קשות ויבשות אין כלל איסור.

הזכרנו לעיל את תשובת הרב יחזקאל אברמסקי שלא רצה להתיר ג'לטין מדין פנים חדשות באו לכאן. מיד בהמשך התשובה הוא כותב שלדעתו ג'לטין מותר בגלל שהעצמות אינן בכלל נבלה וטרפה לענין איסור. בהמשך התשובה הוא מוכיח זאת באריכות ונביא את סיכום דבריו, ואת סיכום דברי ה'צ"ץ אליעזר' כאשר הם מוסיפים טעמים נוספים בענין זה:

"כידוע הדזשעלעטין נעשה מעצמות אחרי שהן מתיבשות כשתי שנים בחום השמש בארץ הודו. וממילא אין כאן מקום לדון ולומר דנהי שעצם העצמות אינן בכלל נבלה וטמאה, אבל יש בהן משום נתינת טעם שבלעו מהבשר..."

דברי ה'צ"ץ אליעזר:

"גם בשו"ת אחיעזר בדיונו עפ"י הש"ך שם דלכתחילה אין לעשות כן וכן בדבר החשש מהעצמות שנתבשלו ובלעו מבשר נבילה דבעינן הגעלה כמו בשאר כל עצם, העלה דבאופן זה שנפסד לגמרי על ידי הסייד של מלח והפאספאר השורף ומכלה ואינו ראוי עוד לפליטה אין בו איסור כלל ולא עדיף הבלוע מגוף האיסור דהיכא דהוי עפר נתבטל מתורת איסור, ע"ש מה שדן שאין בזה גם משום אין מבטלין איסור לכתחילה..."

שיקולי פסיקה

בשיעור זה, עיינו בשלוש סוגיות שונות שלאורם יש לדון בכשרות ג'לטין, ולכאורה, מספיק שניתן לדמות סוגיה אחת ולהתיר לפיה את הג'לטין.

להלכה, אנו מוצאים מחלוקת בין הפוסקים האחרונים. בעל שו"ת אחיעזר, הרב עובדיה יוסף וכן משמע מדברי הרד"ך הופמן (מלמד להועיל י"ד כד) הכריעו להתיר את הג'לטין. לעומתם הרב קוטלר (משנת אהרן א, טז-יז), הרב פיינשטיין (אגרות משה י"ד ח"ב סימן לב) והרב וייס (מנחת יצחק ה, ה) כתבו לאסור ואף הוסיף הרב וייס: "אשר כבר הוכרעו לאיסור עפ"י דעת רוב מנין ובנין של גדולי התורה"⁵.

בנוסף לשתי גישות אלו מצאנו פוסקים שכתבו בתשובתם ראיות מכריעות להתיר, וגם מתנסחים שאין כלל איסור אך

עצם. נראה שקשה להציע סברה או לעמוד בדיוק על נקודת המחלוקת אלא יש הבדל בניתוח המציאות בין האחרונים.

ה'צ"ץ אליעזר' מעיר על עקרון זה וכותב כי לטעמו, היתרו של ר' יונה רלוונטי במקרה זה. שהרי גם אם יש נתינת טעם בתערובת וגם אם נגיד שהחומר נשאר אותו דבר, עדיין ר' יונה התיר את הדבש. מדברי ה'צ"ץ אליעזר' משמע שהוא מוצא היתר לג'לטין גם על פי יסוד ר' יונה, ומוסיף לכך את דברי האחיעזר שאין כאן בכלל אחשביה:

"אלא דבנידון שאלת הדזשעלעטין העלה בשו"ת אחיעזר דמכיון דעושה מזה אבק דק לצורך העמדה ומעמיד בזה, אין בזה אחשבי' ע"ש. כמו"כ עיין עוד במשנה למלך... מה שמאריך בדבר המימ"א שאין בה בשר כלל אלא עצמות ועור החופה אותם והם יבשים מאד ולא נשאר בהם לחלוחית של בשר כלל. והדברים ארוכים בדברי הפוסקים"

מה האיסור בעצמות?

כפי שהזכרנו במבוא לשיעור, מרבית הג'לטין מיוצר מעצמות של חיות, ויש לבחון האם עצמות הינם איסור. השו"ע פוסק להלכה שהעצמות אינן נחשבות כאיסור ממש:

"חתיכת נבלה שיש בה בשר ועצמות שנפלה לקדירת היתר, עצמות האיסור מצטרפים עם ההיתר לבטל האיסור, ואצ"ל שעצמות ההיתר מצטרפין עם ההיתר... הגה: ויש מחמירים שלא לצרף עצמות האיסור עם ההיתר לבטל, ובמקום הפסד יש לסמוך אמקילין ומתירין, כי כן עיקר"

השו"ע והרמ"א נחלקו בשאלה האם עצמות איסור מצטרפות עם ההיתר כדי לבטל את האיסור. לא נכנס לדיון זה, אולם מדברי שניהם עולה כי הם מסכימים שלהלכה עיקר כשיטות הרואות את העצמות כהיתר. העצמות נחשבות כחלק מההיתר שבתערובת לגבי ביטול בשישים של איסור.

דברי השו"ע מבוססים על פסק הרשב"א בתורת הבית וכן על דברי הר"ן בחולין (צח.). ברם, מדברי הרמב"ם משמע שהוא חולק על גישה זו והוא כותב בהלכות מאכלות אסורות (פ"ד, הלכה יח) שאף על פי שעצמות הינן איסור, האוכל אותן פטור. אם כן הרמב"ם מתנסח שיש איסור באכילת עצמות, והסיבה שהאדם האוכלם פטור הואיל ואין זה דרך הנאה.

האחרונים דנו בשיטת הרמב"ם ומצאנו מספר הסברים לשיטתו שמשמע מהם שלענין ג'לטין העצמות לא אסורות את התערובת. כיוון אחד שמצאנו באחרונים מסביר שאמנם עצמות האיסור אסורים, אך אין זה אומרים שפליטתם אסרת. כלומר, אמנם הם אסורים, אך היות והטעם הטמון בהם קלוש הם אינם יכולים לאסור את התערובת (כפי שמצאנו גם בגיד הנשה). כהסבר זה כותב ה'חוות דעת':

"יש לומר דס"ל שהלחלוחית שבעצמות אין בהם נותן טעם ודמיא לגיד. וא"כ מה בכך שנעשו נבילה לא יהא אלא אסורין מחמת עצמן אין בהן כוח לאסור לאחרים כמו גיד"

(ביאורים צט, א).

חומרא על חומרא כ"א במה שמצאנו מפורש או בראיות ברורות...

ועיקר הנטייה לחומרות יתירות, במה שיש דרך סלולה ע"פ דרכי התורה להקל אין זה מילתא דחסידותא כלל וכבר גנה ענין זה קדוש ד' הרח"ו ז"ל בהקדמתו לספר עץ-חיים, ודייק, שזוהי מדה של המתרחקים מפנימיות התורה רחמנא לצלל מהאי דעתא... אבל בפרטים שיש לדון לכאן ולכאן ודאי הנוטה להקל להיות חכם להיטיב ה"ז משובח, ובלבד שיהיו דבריו מיוסדים ע"פ עומק ההלכה וסברא ישרה..." (סימן ק"א).

הרב קוק מבין כי במקרים שהדבר מותר ישנה חשיבות שחכמים ישמיעו את קולם ויאמרו שאין איסור בדבר. הוראה לאיסור שאינה מבוססת על יסודות ההלכה, תגרור להתרחקות הציבור מהרבנים, ולזלזול בדבריהם.

שתי הגישות שהצגנו כאן נוגעות בשאלה הבסיסית של מניעי הפוסק ושיקולי פסיקה. נושא זה רחב ממסגרת השיעור שלנו ורק מצאנו לנכון להעיר עליו⁶. יש לשים לב כאשר מצטטים רבנים שאוסרים או מתירים ולבחון את תשובתם לא לאור השורה התחתונה אלא לאור עיקר הדיון בתשובה. ישנם תשובות שמוכיחות לכיוון אחד ובעל התשובה מבין שכך עיקר הדיון, אך יתכן ובשורה התחתונה בגלל גישה שאינה קשורה לדיון יפסוק בצורה שונה. לאחר מכן יש שיזכירו את שיטתו כסוף דבריו וזאת מתוך התעלמות בדיון ההלכתי. ניתן ללמוד מכך על החשיבות בפתיחת המקורות ועיון בהם ולא להסתמך בדווקא על מלקטים וספרים שמצטטים את השורה התחתונה לפי הבנתם.

לא רצו להורות היתר. לדוגמה: הרב פראנק העלה מספר תשובות להתיר אך כתב שיש עדיין לבדוק את המציאות על ידי מומחה בתחום.

הזכרנו בדברינו גם את תשובת הרב אברמסקי שלא קיבל את ההיתר לאור דברי ר' יונה, אך העלה להתיר לאור דין עצמות. בסיום התשובה הוא כתב שאמנם אין מקום לאסור, אך הוא מסתייג מלהורות היתר:

"אמנם כן להלכה לא נראה בזה איסור, אבל למעשה יש להתישב אם לא יכשלו על ידי הוראת היתר בדבר זה, אלא התועים והמתעים את אחרים באמנם שדיני התורה מקבלים שינוי כפי חפץ הרבנים ומורי הוראה בישראל. הלא הדזשעלטין בגלל שלא עמדו על מהותו ומחסרון ידיעה את אופן עשייתו, היה מקובל עד עתה בפי כל כדבר האסור, יען וביען שהדבר היה גלוי וידוע, שבעיקרו הוא בא מעצמות נבלה וטרפה, ומחסרון ידיעה יש שהוסיפו עוד ואמרו שעצם החומר של הדזשעלטין הוא בשר המח שבעצמות. ואין זה פחד שוא אם נחשוש שהוראת היתר בדזשעלטין תחזק את הדעה המשובשת הנפוצה כל כך בדורנו בזדון ובשגגה שהאיסור וההיתר הוא בידי הרבנים כחומר ביד היוצר. ועל כגון זה נאמר ביומא אל תתנו מקום לצדוקים לרדות שיאמרו לפי רצונם הם עושים הכל... ומהא שמעינן שאפילו דברים המותרים כגון אלו וכדומה להן המסורין לעם הארץ אין אדם רשאי להורות להן להיתר אלא יחמיר עליהן לאיסור. יחזקאל אברמסקי".

החשש שהרב אברמסקי מעלה הוא שיטענו שהרבנים מוצאים היתרים גם כאשר אין לכך ביסוס הלכתי. מכיוון שבציבור כבר רווחה השמועה שיש בכך איסור, הרי אין לשנות את הבנתו המוטעת של הציבור.

אנו מוצאים כאן גישה עקרונית כיצד לפסוק להלכה, ונראה שאין היא מוסכמת לכל הדעות. כדוגמה לגישה ההפוכה ניתן להביא את דברי הרב קוק בדבריו הנחרצים בהיתר שמן שומשומין בפסח. הרב קוק נתן כשרות לשמן שומשומין הואיל ובהליך הייצור אין כלל מגע של מים. לטענתו, אם היינו אוסרים שמן זה הרי היינו אומרים שקטניות חמורות מחיטה שגם היא מותרת אם לא נגעה במים שהרי לא החמיצה. נושא זה עורר פולמוס רחב והתנגדות מצד העדה החרדית בירושלים, ושיקולי הפסיקה של הרב קוק מרוכזים בשו"ת אורח משפט סימנים קח-קיד. אחד מטיעונו שנוגעים לגישת הפסיקה קשורים לדיונו:

"אדרבא, כשיראו העם כולו, שמה שהוא מותר אנחנו מתירים. אז יאמינו ביותר, שכל מה שאנו אוסרים הוא מפני שכך הוא דין - תורה, או מנהג ישראל, שהוא ג"כ תורה. אבל אם נאסור אפילו דברים הבאים על - ידי המצאה חדשה שלא הי' מעולם כלל, יאמרו שהרבנים חפצים להחמיר מלבם ואינם חסים על הצבור, ובזה יש נתינת - יד לפרצות גדולות, ד' ישמרנו. אלא שיסוד איסור שהוא מנהג הוא ג"כ תורה אבל מ"מ אין להפליג בו בחומרות כ"כ בפרטים שיש בהם טעמים נכונים להתיר במה שאין ע"ז מנהג כלל... ואין להוסיף

כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון, תשס"ט
עורך: אביעד בינשטוק
בית המדרש הוירטואלי
מיסודו של
The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
<http://www.etzion.org.il/vbm>
<http://www.vbm-torah.org>
האתר בעברית:
האתר באנגלית:
משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
דואר: office@etzion.org.il
לביטול רישום לשיעור:
<http://etzion.org.il/vbm/unsubscribe.php>

⁶ ראה לדוגמה בעניין זה בתחילת מאמרו של הרב בנימין לאו- "וואת האובדת לא ביקשתם" - מוסר הנביאים בשיקולי פסיקתו של הרב עוזיאל בנושא הגיור, אקדמות כא. בתחילת המאמר הרב לאו דן בעניין שיקולי הפסיקה העומדים ברקע התשובה שניתן לשים לב אליהם. הדוגמאות שהזכרנו בשיעור שונות במקצת והואיל והם נוגעות לשורה התחתונה של הפסיקה לעומת גוף התשובה, אך השוני נובע מאותם שיקולי פסיקה. וראה דוגמא נוספת לשינוי דומה בתשובת הרב משה פיינשטיין לגבי גילוח בחול המועד - שו"ת אגרות משה או"ח ח"א סימן קסג.